

PUNCTUM IV.

De dispensationibus, quae interdum a paroco vel confessario executioni mandari debent, pro foro conscientiae tantum.

356. *Dispensatio petita pro foro interno habetne effectum dum Romae rescriptum subsignatur?* Negative; sed dispensatio paroco ipsi aut confessario committitur.

357. *Rescriptum potestne a solo paroco (vel confessario), ad quem dirigitur, executioni mandari?* Negative, sed etiam interdum ab alio confessario. Dispensationes enim missae a S. Poenitentiaria pro solo foro interno committuntur proprio oratoris paroco, sive confessario approbato ab Ordinario et per eundem oratorem specialiter eligendo. Hodie non exigitur ut sit magister in theologia vel decretorum doctor. Oportet solum 1° ut sit approbatus pro confessionibus, ita ut orator apud illum valide confiteri possit; nec obstaret si extra dioecesim confessarium eligeret. Oportet 2° ut sit specialiter electus ad hoc ut dispensationem exequatur. Si tamen apud electum nihil concluderetur, orator posset alium eligere confessarium; neque obstaret si Poenitentiariae rescriptum a priori confessario apertum et lectum fuisset. Roncaglia et Scavini (n. 824).

358. *Antequam confessarius dispensationem concedat, debetne aliquid observare?* Utique; scilicet clausulas in rescripto expressas. Et advertendum quod aliquae sunt ad modum conditionis sine qua non, atque adeo pro valido; aliae autem ad modum simplicis moniti vel praecepti, atque adeo solum pro licito. In quovis casu sedulo observandae sunt, multo magis quia non semper tuto distinguuntur quatenam clausula solum pro monito vel praecepto haberi debeat. Regula principalis est sequens: Clausulae

quae sive exprimuntur cum particulis *postquam, si, dummodo, non aliter, sic nec alio modo*; sive ponuntur in ablativo absoluto ordinarie tamquam verae conditiones pro valido haberi debent. Dixi *ordinarie*; nam excipiendum est: Nisi ex rei natura, maxime vero ex communi Doctorum sensu, clausula (quamvis ablativo absoluto aut aliquo alio ex praedictis modis expressa) pro simplici monito vel praecepto haberi deberet; quod certe contingeret si clausula ipsa respiceret rem, quae iam *illo ipso modo* de iure naturali vel communi pro solo licito exigetur; et multo magis si, attentis consequentiis, manifestum esset non expedire ut, in re tanti momenti, actus validitas nimis facili periculo exponeretur.

359. *Quot et quatenam sunt clausulae, quae in dispensationibus a Poenitentiaria pro foro interno concessis, inveniri solent?* Sunt novem; nempe sequentes.

360. *Quatenam est prima clausula?* « Audita prius eius (vel eorum) sacramentali confessione... In foro conscientiae et in sacramentali confessione tantum, et non aliter neque ullo alio modo ».

361. *Haec clausula estne pro valido?* Quatenus dispensatio concedi potest solum actu confessionis, ad validum pertinet sine dubio.

362. *Quid si clausula dicat eorum, sed oratores non eodem uti velent confessario?* Tunc prior confessarius post concessam dispensationem, poenitenti rescriptum tradere debet, ut alteri confessario praebeat.

363. *Sed quid si post unius confessionem et dispensationem, alter confiteri nollet?* Impedimentum iam sublatum fuit quoad utrumque. Patet ex responso S. Poenit. (16 Nov. 1748). Clausula confessionis itaque pro licito quidem utrumque, sed pro valido alterutrum dumtaxat respicit.

364. *Quid si confessio fuisset nulla aut sacrilega?* Dispensatio nihilominus valida foret. Id quoque decisum fuit pluries. Cf. Bucceroni (*Enchir. de matr.* n. 882).

365. *Quid si confessarius animadvertet, poenitentem esse indispositum, et proinde illum absolvere nequiret?* Tunc a dispensatione concedenda abstinere debet; absolutio enim exigitur pro licito. In quolibet rescripto enim leguntur sequentia verba: « A quibusvis censuris et poenis ecclesiasticis (ergo etiam dioecesanis), si quas propter praemissa quomodolibet incurrint, incestu (vel adulterio vel fornicatione) et excessibus huiusmodi, hac vice « in forma Ecclesiae consueta absolvas ». Si tamen ex una parte haec absolutio concedi nequiret, et ex alia si, dispensatione non concessa, gravis inconvenientia (prout saepe contingit) oritura esset; tunc confessarius dispen-

sationem concedere posset; dicente S. Poenitentiaria (l. c.): « Absque sacra-
« mentali absolutione concedi potest (dispensatio), si forte urgens aliqua ne-
« cessitas id suadeat ». Vide etiam alia responsa apud Génicot (n. 532).

366. *Quid de clausula secunda* « Iniuncta eis, pro
« modo culpaе, gravi (vel longa, vel diuturna) poenitentia
« salutari »? *Quid de tertia* « Aliisque iniunctis de iure
« iniungendis »? *Quid de quarta* « Sublata occasione
« peccandi »?

R. I. Hae tres clausulae iam praecipuntur de iure
communi (Gasparri *V. I.* 387), et proinde (ex regula ge-
neralissima supra indicata n. 358) ponuntur tamquam
monitum pro licito. Ballerini-Palm. (n. 1397. 10).

II. Quoad poenitentiam notandum quod, si (ut in casu)
non sit determinata, circa eiusdem qualitatem, gravitatem,
durationem etc., confessarius debet habere rationem condi-
tionis, aetatis, officii, sexus, infirmitatis etc. poenitentis;
ut scilicet poenitentia ipsa tamquam salutaris haberi de-
beat. Ita S. Poenit. 8 Apr. 1890 (Coll. P. F. n. 1499)
et 14 Dec. 1891 (apud *Monitore XIII.* p. 12). Insuper
non obstaret si poenitens fide et sine animo exequendi
illam acceptasset. S. Poenit. 19 Nov. 1891 (l. c.). Idem
dic a fortiori de poenitentia acceptata et non adimpleta.
S. Poenit. 14 Dec. 1891 (l. c.). Quod autem ipsa imposi-
tio poenitentiae gravis et proportionatae pro valido non
exigatur tenent fere omnes, ut ait Scavini (n. 825. 5° not. 1).

III. Alia de iure iniungenda esse possent v. g. resti-
tutio rei ablatae, reparatio damnorum, reparatio scan-
dali etc.

IV. Remotio occasionis praecipitur pro casu affinitatis
ex copula illicita v. g. cum sorore sponsae perpetrata;
unde confessarius exigere debet separationem ab hac occa-
sione (si adhuc formaliter extet); et si forte occasio es-
set necessaria, exigere deberet usum cautelarum ut ex
proxima reddatur remota.

Quod autem haec clausula non sit pro valido, tenent
revera plures theologi (contra Bouvier) ut testatur Scavini.

367. *Quaenam est quinta clausula?* Quinta clausula
dicit: « Dummodo aliud non obstet canonicum impedimen-
« tum »; et intellige 1° Impedimentum veri nominis; non
vero si obstaret pertinacia in censura, vel peccatum mor-
tale. Intellige 2° Impedimentum diversum sive specie sive
numero, quamvis (N. B.) esset solum impediens. Diversum
numero contingeret v. g. si quis pro impedimento affini-
tatis contracto ex copula habita cum sorore sponsae di-
spensationem petiisset, et sive antea sive postea cum alia
eiusdem sponsae consanguinea copulam habuisset. Caeterum
omnes norunt quod multiplicitas copularum, quae cum
eadem persona perpetratae fuissent, impedimentum non
multiplicaret.

368. *Quaenam est sexta clausula?* Sexta clausula
dicit: « Si ita est ». Et significat, dispensationem concedi
si causae adductae in petitione verae sint, ita tamen ut
obstarent solum illae quae dispensationem obreptitiam vel
subreptitiam redderent, ut supra (n. 346 et sq.) declaravi.
Hoc autem sensu haec clausula est certe pro valido.

369. *Causae debentne esse verae tempore petitionis,
vel subscriptionis rescripti; an vero sufficit si sint verae
tempore executionis?* Hodie communissime dicunt, non oportere
ut fuerint verae tempore petitionis aut tempore con-
cessionis pontificiae; dispensatio enim in forma commissoria,
et ideo non a Pontifice sed ab executore (quamvis Ponti-
ficis nomine) datur; unde sufficit et oportet ut causae ad-
ductae sint verae tempore executionis.

370. *Quomodo itaque se gerere debet confessarius?*
Antequam ad executionem procedat, rem examinare debet,
multo magis si non ipse sed alius petitionem Romam mi-
sisset; et in hunc finem maxime expedit ut missae peti-
tionis exemplar conservetur. Examine itaque utrum ve-
ritas exposita fuerit, et an forte causa adducta evanuerit,
ut puta, si tota causa fuisset legitimatio prolis, et proles
obiisset. Attamen in hoc examine sufficit si confessarius
poenitentis dicto acquiescat (dummodo positivam aliter sen-

tiendi rationem non habeat): nec oportet ut testes vel iuramentum exigat: et, si pro certo haberet causas adductas esse veras nullamque postea mutationem accidisse, ab examine abstinere posset.

371. *Quid si in petitione causa falsa exposita fuisset, et in rescripto causa vera exponeretur?* Nihilominus dispensatio invalida foret; scribae enim S. Poenitentiariae solitis formulariis utuntur (quae non semper cum petitionibus ad amussim cohaerent); sed dispensatio non procedit a scribis, bene vero a voluntate Superioris dicentis: Fiat, ut petitur, si vera sint exposita.

372. *Quid e contra si in petitione causa vera exposita fuisset (v. g. excellentia meritorum), et in rescripto causa falsa seu non subsistens (v. g. periculum scandalorum) exponeretur?* Dispensatio valida esset. Ratio est ut supra. Gury (*Cas. consc. II. 1058*).

373. *Quid si tempore executionis causae partim verae et partim falsae essent?* De hoc vide supra (*n. 348*).

374. *Quid si confessarius nullum examen institueret, sed causae adductae verae essent?* Dispensatio valeret; quandoquidem S. Poenitentiaria hodie non dicit: *Si ita esse repereris*; sed dicit: *Si ita est*.

375. *Quaenam est clausula septima?* Est: « Dummodo impedimentum occultum remaneat »?

376. *Haec clausula estne pro valido?* Certe est conditio sine qua non.

377. *Quandonam impedimentum censetur occultum?* Censetur occultum, quamvis paucissimis personis sit notum, puta, quatuor vel quinque in oppido, septem vel octo in civitate; nisi tamen dictae personae rem sint evulgatae, nisi scilicet prudenter timendum sit ne impedimentum ex occulto publicum fiat. S. Poenitentiaria interdum (nempe pro impedimento criminis cum machinatione) dicit: *Dummodo impedimentum sit omnino occultum*; et tunc si duo vel tres de illo notitiam haberent, dispensatio invalida foret. Non sufficeret ad validitatem dispensationis si im-

pedimentum esset occultum ubi contrahitur matrimonium, si forte alibi publicum esset. Non tamen obstaret si olim publicum fuisset, dummodo iam a longo tempore (et saltem a decennio) occultum esset, tempus enim omnia devorat.

378. *Quid si impedimentum esset materialiter publicum (si nempe notorium esset crimen); sed formaliter occultum (si nempe communiter ignoraretur quod ex illo crimine impedimentum exurgat)?* S. Poenitentiaria huiusmodi impedimentum tamquam publicum semper habuit; unde eius rescripta semper iuxta hunc sensum intelligi debent. Cf. Lambertini (*Inst. LXXXVIII. 43*).

379. *Quaenam est clausula octava?* Haec est: « Nul-
lis super his datis litteris, sed praesentibus, sub poena
« excommunicationis latae sententiae, statim per te post
« executionem penitus laceratis ».

380. *Haec clausula quid significat?* Significat, nullum testimonium in scriptis dandum esse de dispensatione obtenta, et rescriptum esse lacerandum post executionem; et quidem statim (quod tamen intellige moraliter, scilicet saltem infra triduum). Si confessarii essent duo, lacerandum esset ab ultimo. Omissio lacerationis culpa quidem et censurae locum daret, sed dispensationem invalidam non redderet. Scavini (*III. 824*). Posset tamen (ante destructionem rescripti authentici) transcribi et conservari exemplar (it. *copiā*).

381. *Quaenam sunt clausulae speciales pro dispensatione in voto castitatis?* Rescripta pro casu isto sequenti modo se habere solent: « Praevia absolute a mutatione
« propositi huiusmodi (*Intellige si poenitens culpabiliter*
« *mutasset propositum atque adhuc absolute indigeret,*
« *sublata quavis reservatione si quae foret.* Sanchez VIII.
« xxxiv. 20); facultatem concedit...., castitatis votum sim-
« plex ab ea PRIVATE emissum (ad hoc tantum ut matri-
« monium, servatis de iure servandis, contrahere et in eo
« debitum coniugale reddere et exigere licite valeat) in
« sacramentalem CONFSSIONEM SEMEL QUOLIBET MENSE, et

« in alia poenitentiae opera a te discrete praescribenda,
 « et tamdiu duratura quamdiu commutationi huiusmodi lo-
 « cus erit, inter quae sint etiam aliqua pietatis, quae
 « ORATRIX QUOTIDIE FACIAT, ut ea adimplens meminisse
 « semper possit obligationis, qua huiusmodi voto obstrin-
 « gebatur, PROUT IPSIUS ORATRICES ANIMAE SALUTI IN DOMINO
 « EXPEDIRE IUDICAVERIS, dispensando Apostolica auctori-
 « tate, arbitrio tuo commutandi; pro foro conscientiae et
 « in sacramentali confessione tantum; ita tamen ut, si
 « oratrix extra licitum matrimonii usum contra VI. Dec.
 « praeceptum (quod absit) deliquerit, sciat se contra ca-
 « stitatis votum facturam; et si viro, cui nubet, super-
 « vixerit, castitatem servare teneatur, utpote eodem voto
 « ut prius obstricta; ET ITA ILLAM MONEAS ».

382. *Explica clausulas istas.* Opera poenitentiae in-
 telliguntur non solum ieiunia aliaque corporales macera-
 tiones, sed etiam orationes genibus flexis, vel psalmi poe-
 nitentiales, psalmus *Miserere*, actus contritionis etc. Opera
 pietatis intelliguntur etiam opera misericordiae sive cor-
 poralis sive spiritualis, sive pro vivis sive pro defunctis.
 Non oportet ut plura opera tam poenitentiae quam pie-
 tatis quotidie exercenda imponantur, sed sufficit si con-
 fessarius indicet plura ex huiusmodi operibus, et poenitens
 quotidie ad minus duo ex ipsis (ad libitum variando)
 eligat atque exercent. Si autem duorum operum impo-
 sitio nimia videretur, unum sufficere poterit, dicendo
 rescripto: *prout animae saluti in domino expedire iudi-
 caveris.* Cf. Sanchez (*l. c. n. 41*).

383. *Quaenam est clausula nona?* Haec dicit: « Apo-
 « stolica auctoritate misericorditer dispenses; prolem su-
 « scipiendam (*pro impedimento criminis additur*: Non
 « tamen in adulterio conceptam) exinde legitimam nun-
 « ciando ».

384. *Quamnam formulam adhibere poterit confessa-
 rius in dispensatione concedenda?* Post absolutionem a
 peccatis dicere poterit: *Auctoritate apostolica mihi con-*

*cessa dispenso te ab impedimento N., ut eo non obstante
 matrimonium contrahere possis, et prolem suscipiendam
 legitimam declaro. In nomine Patris etc.* — Et si aga-
 tur de voto castitatis, formula poterit esse sequens: *Aucto-
 ritate apostolica votum castitatis quod emisisti, in opera
 tibi iam iniuncta dispensando commuto, ita ut matrimo-
 nium contrahere, eoque uti valeas. In nomine Patris etc.*

385. *An verba « Auctoritate Apostolica » essentialiter pro valido exigantur?* Negative; id enim nulla lege
 constat. Equidem dicta verba exiguntur in quibusdam ca-
 sibus particularibus; sed non in isto. Cf. Ballerini-Palm.
 (*Tr. X. 1399. 2*).

PUNCTUM V.

*De sciendis vel praestandis a paroco circa dispen-
 sationes, quae pro foro externo ope curiae episcopalis
 obtinentur.*

386. *Eccur etiam de re ista hic aliquid dicitur?*
 Quia contingere potest quod 1° sponsi difficultatem habeant
 petendi dispensationem propter expensas; 2° dispensatio
 fuerit obreptitia vel subreptitia; 3° Ordinarius aliquid
 exequendum paroco committat.

387. *Quaenam sunt expensae seu taxae ordinariae?*
 Si oratores sint divites, taxa solet esse notabilis, et variat
 admodum iuxta circumstantias, quae multum differre et
 multipliciter complicari possunt. Ut plurimum hodie vel
 200, vel 300, vel 400 francorum erit.

Si vero sint pauperes, si nempe de labore vivant;
 aut (ambobus sponsis consideratis) stabilia ultra valorem
 bis mille francorum non habeant; tunc, in summa totali,
 circiter 20, vel 30, vel 40 francorum expensae erunt.

Si denique sint non solum pauperes, sed etiam in mise-
 ria extrema, tunc (Ordinario informante specialibus litteris)
 gratis rescriptum mittitur.

Notandum quod procuratores apostolici apud S. Poenitentiarium non plus exigere possunt quam summam in rescripto ipso expressam, nempe ordinarie Fr. 3 aut minus (Cf. *Monitore Vol. XIII. p. 397*).

388. Haec omnia intellige pro foro externo; si enim ageretur de impedimento occulto et pro solo foro conscientiae; tunc dispensatio (non ab Episcopo, sed a confessario exequenda) gratis omnino semper obtinetur.

389. *Quid si sponsus dives expensas sustinere nolit?* Si matrimonii conclusio valde necessaria esset, duo superessent remedia; nempe curare 1° ut a sola sponsa eiusve familia expensae sustineantur; 2° ut Episcopus litteris particularibus imploret expensarum imminutionem, recurrendo ad S. Poenitentiarium. Casus autem interdum talis esse potest, ut etiam gratis omnino dispensatio obtineatur. Vide *De Occasionariis (n. 126)*.

390. *Quomodo se gerere deberet parochus (vel confessarius) si, dispensatione in foro externo iam obtenta, adverteret quod, sive ex sponsorum malitia sive aliter, dispensatio ipsa fuerit obreptitia, aut subreptitia (vide supra n. 346 et sq.), et proinde invalida?* Si obreptio vel subreptio pertineret ad forum externum, eo quod de re naturâ suâ publicâ ageretur (ut puta, si falso allegatus fuisset defectus dotis, aut impedimentum publicae honestatis reticatum fuisset); tunc ope curiae episcopalis res esset componenda.

Si e contra obreptio vel subreptio pertineret ad forum internum (ut puta, si copula et praegnantia falso fuisset allegata, aut affinitas ex copula illicita occulta reticita fuisset); tunc parochus ipse (vel confessarius) ad S. Poenitentiarium (casum exponendo et necessitatem matrimonium contrahendi ostendendo) recurrere deberet.

391. *Quid si sponsi non iam ad obtinendam dispensationem, bene vero ad obtinendam imminutionem taxae, falso paupertatem allegassent?* Quamvis sponsi in hunc solum finem paupertatem allegassent, non raro contingit

ut Dataria vel Poenitentaria illam quoque consideret; ita ut, ea seclusa, alias causas tamquam sufficientes non habuisset et dispensationem non concessisset. Quatenus autem ita esset, vel de hoc serio dubitari posset, tunc novus recursus certo certius necessarius foret. Si autem aliae causae certe sufficientes ad dispensandum fuissent, tunc probabile est quod dispensatio (saltem si data fuisset a Dataria) valida sit. Stante autem probabilitate (seu dubio iuris), de regula generali impedimentum cessat, ut vidimus (*n. 340*); et sic (remanente semper obligatione solvendi taxam defraudatam) matrimonium tamquam validum haberi poterit. Quum tamen haec conclusio non sit certissima (et maxime si dispensatio obtenta fuisset a Poenitentaria agente loco Datariae pro pauperibus), practice (si tempus suppeteret) in hoc quoque casu novus recursus (antequam matrimonium celebretur) exigeretur. Vide Acta (*VII. pag. 403*) et Ballerini-Palm. (*n. 1395. 1396*).

392. *Ordinarius quid parochi exequendum committere potest?* Ei committere potest 1° verificationem causarum (examinando an causae in supplici libello expositae hic et nunc verae sint); 2° iniunctionem reparandi scandalum (exigendo scilicet ut sponsi prius scandalum, quatenus adsit, reparent); 3° impositionem poenitentiae; 4° absolutionem. Haec, inquam, non vero dispensationem et legitimationem prolis, Ordinarius parochi (vel alteri sacerdoti) committere potest.

393. *Parochus sic ab Episcopo delegatus possetne alium subdelegare?* Negative.

394. *Quid notandum circa verificationem causarum?* Parochus assequi certitudinem moralem, et, si opus sit, testes quoque exigere debet. Cf. Berengo (*n. 136*).

395. *Quid notandum circa scandalum (quatenus adsit) reparationem?* Non ita pridem stylus erat exigendi separationem, et quidem pro valido; sed nunc si separatio obtineri non posset, sufficeret ut scandalum aliquo modo repa-

raretur; et quidem id non pro valido sed pro licito tantum exigetur. Cf. *Praxis* (Ed. III. Vol. IV n. 938).

396. *Exigiturne confessio sacramentalis, antequam dispensatio in foro externo applicetur?* Haec etiam non ita pridem a S. Poenitentiaria (dispensante pro Dataria) exigebatur; sed hodie non amplius exigi solet.

397. *Qua ratione itaque Ordinarius, antequam dispenset, committere potest parochi, ut sponsis poenitentiam iniungat et absolutionem impertiatur?* Haec absolutio non est sacramentalis, sed iuridica; quae valet quidem etiam pro foro conscientiae, sed solum quoad poenas; non vero quoad culpam coram Deo.

398. *Qua forma uti debet parochus in hac absolutione concedenda?* Si delegatus fuerit ad absolvendum in forma Ecclesiae consueta, tunc adhibebit ritum praescriptum primo loco in rituali (*Tit. De absolutione ab excomm. in foro exteriori*); secus, adhibere poterit formam secundo loco in rituali ipso indicatam.

399. *Quid si sponsus, postquam dispensationem petiverit, iterum lapsus fuisset in idem crimen, quod impedimentum induxit?* Si lapsus fuisset cum diversa persona, tunc certe impedimentum evaderet duplex, seu novum impedimentum superadderetur; et sic nova dispensatio (omnia in petitione exponendo) necessaria foret. Casum habes si petita fuisset dispensatio ab affinitate propter copulam illicitam cum sorore sponsae perpetrata, et post missas preces nova copula cum alia sponsae ipsius consanguinea in primo vel secundo gradu intercessisset.

Si vero lapsus fuisset cum eadem persona, tunc certe impedimentum non multiplicaretur, si ante dispensationis executionem id accidisset; multiplicatio enim copulae non multiplicat impedimentum. Si vero, dispensatione iam executi, nova copula haberetur; tunc theologi non conveniunt; et proinde in praxi (quamvis dubium iuris, impedimentum excludens, constitui videretur), ad cautelam,

novam dispensationem petere expediret. Cf. Scavini (*III. n. 823*).

Si denique quis nedum primam dispensationem obtinisset, sed etiam illam (matrimonium contrahendo) usus fuisset; et postea, secuto relapsu impedimentum inducente, novum matrimonium (mortua coniuge) cum alia sorore contrahere vellet; tunc novam dispensationem, et quidem priorem prius obtentam significando (ut dixi supra n. 351), petere deberet.

ARTICULUS VI.

De matrimonio conscientiae.

400. I. Matrimonium conscientiae celebratur non solum omissis publicationibus, sed etiam ita occulte, ut parochus et testes ad arctissimum secretum perpetuo teneantur, et adnotatio celebrati matrimonii fiat non in libro consueto, sed in libro apud curam episcopalem asservato sigillisque munito.

II. Sine dispensatione Episcopi, nullum matrimonium hoc modo celebrari potest. Episcopus autem potest quidem hanc licentiam concedere (ex Bulla *Satis vobis* Benedicti XIV), sed solum ex causa gravissima et urgentissima, omnibusque circumstantiis diligenter perpensis, et magnis cautelis adhibitis; ne matrimonia huiusmodi luctuosos effectus habitura sint.

III. Causae gravissimae essent 1° si vir et foemina ex dissitis regionibus venissent, et in loco tamquam legitimi coniuges reputarentur. 2° Si (stante concubinato occulto vel periculo incontinentiae) vir esset dives et nobilis, mulier vero pauper et obscurae familiae; unde, si matrimonium notorie celebraretur, dedecus viro ipsi inureretur, et dicteria, molestiae, discordiae familiares etc. sequerentur (Bened. XIV *De Syn. XIII. xxiii. 12*).